

Ascención Gil.

Aanvullen met dagboek.

Interview 11 juli 1989.

H: hoe oud ben je.

A: 73.. 73.. ja..

H: En ben je in het dorp geboren?

A: Si....

H: In het jaar..je bent nu 73.. in '16.

A: Si.. in het jaar 1916.. 31 mei.. Si.. 31 mei 1916 in Albalate de Cinca.. in de calle del Sarten..

H: Ja? Ben je daar geboren? Op het pleintje of..

A: Si.. op het pleintje.. Daar zijn we allemaal geboren, geloof ik..

H: Hoeveel.. met hoevelen waren jullie?

A: Acht.. acht kinderen..

H: Hoeveel zussen en hoeveel broers?

A: Niet meer dan twee zussen.. en een broer.. De anderen zijn allemaal dood..

H: Maar toen.. met hoeveel broers..

A: Toen... de eerste is gestorven.. een paar maanden oud.. en daarna werd m'n zus Teresa geboren.. Drie jaar daarna María.. Na María werd Lorenzo geboren.. die hebben ze gedood.. Daarna... werd Santiagó geboren.. hij heette Santiago.. hij ging dood toen hij zeven jaar was.. Daarna werd ik geboren.. daarna kwam een meisje dat Antionieta heette.. die ging dood toen ze drie jaar was.. en daarna werd José geboren.. die is de laatste..

H: En hij leeft nog in..

A: Hij leeft nog.. m'n broer, m'n zus leeft nog.. m'n broer en ik.. wij drieen..

H: De zus Teresa leeft nog?

A: Die ging vorig jaar dood.. nee.. dit jaar.. Dit jaar of vorig jaar.. dat herinner ik me niet meer.. maar dat is niet zo belangrijk.. maar.. ze is dood..

H: Sedert wanneer woon je in het dorp..

A: In het dorp? Pues..

H: Ben je hier op school geweest?

A: Si.. poco.. Maar ik geloof dat ik dertien.. 13 of 14 jaar was toen ik naar Barcelona vertrok.. en daar en una bacabademia(?) toen de republiek geïnstalleerd werd.. En korte tijd nadat de republiek er was.. kwam ik hierheen..

H: Want..

A: Omdat m'n vader me reclamó, terugriep.. Hij wilde dat ik hier was.. maar.. daarna.. ik weet niet welk jaar dat was.. ging ik weer terug naar Barcelona.. beter gezegd.. ik ging naar Sabadell.. en van Sabadell ging ik naar Barcelona.. en daar werkte ik bij de apotheek van het Rode Kruis.. daar.. in het laboratorium..

H: Dat was nog voor de oorlog?

A: Voor de oorlog, ja.. En daarna.. kwam ik weer een keer hiernaartoe.. en dat was.. toen de oorlog al uitgebroken was.. En ik was hier tijdens de oorlog.. entonces.. espera que ver..... Entonces.. dat was..... Toen het oorlog was.. pues.. toen was ik.. in '38 niet?... of in '36..

H: In '36.

A: In '36.. jullie regelen dat wel naderhand he.. (haar

vergissingen..), want als je dit neer gaat schrijven..

H: No.. iedereen kan zich vergissen, nietwaar..

A: In '36.. en we vertrokken... ik geloof dat dat was.. in maart.. van het volgende jaar, digamos.. Ik weet niet of het 24 of 25 maart was.. Toen kwamen de fascistische.. bombardementen.. en toen pakten we het belangrijkste en vertrokken we.. naar de monte.. Toen we op de monte waren.. wilde ik de volgende dag naar het dorp gaan.. met een vrachtwagen van m'n zwager.. maar.. omdat de luchtmacht, de aviación, de vliegtuigen kwamen bombarderen, moesten we de vrachtwagen op de straatweg, carretera, achterlaten.. Mientras.. Terwijl wij... verscholen zaten voor de vliegtuigen, namen ze de vrachtwagen in beslag..

H: Wie.. de fachas.. ?

A: No.. dat waren de fachas niet (fluistert).. dat was de kolonne van Carlos Marx.. si.. de kolonne van Carlos Marx.. si.. die zag een vrachtwagen daar.. en ze eisten hem op van m'n zwager, requisar.. Entonces.. we namen de.. en we kwamen.. we gingen met de vader van Rios.. de vader van Pilar.. we kwamen hier in het dorp aan.. En wij woonden toen.. hier op het plein.. waar de bakker is.. wel.. daarnaast.. daar woonden wij.. M'n zus bleef.. daar in de monte met m'n.. sobrina.. met haar dochter.. en ik kwam hierheen.. En toen ik hier aankwam.. ya estaban saqueando los militares.. waren de militairen alles al aan het.. waren ze alles al aan het leeghalen..

H: Maar.. zij van Carlos Marx...?

A: Buen.. hier waren die van Carlos Marx gelegerd.. en de kolonne Roja y Negra.. en anderen die hier naar toegekomen waren toen de nacionales binnentrokken.. Bueno.. en ik.. met de angst die ik had dat me iets zou overkomen.. pues.. ik pakte m'n jas en ging met de militairen mee, die me vergezelden tot.. de monte.. En van daar.. gingen we.. we laadden de kar.. en we gingen naar Lérida..

H: Jullie hadden de kar daar al?

A: Toen we hier in het dorp kwamen.. pakte m'n cuñado de karren en de muilezels en die nam hij ook mee naar boven.. En ik.. wat ik wilde.. was de koeien loslaten.. en weer weg.. De koeien loslaten om ze te laten gaan en staan waar ze wilden..

H: Hadden jullie veel koeien?

A: Si.. ik kan me niet herinneren of we er veel hadden.. hoeveel er waren.. maar we lieten ze allemaal vrij.. de beesten.. alles.. En toen vertok ik naar de monte.. bueno, ze namen me mee met een vrachtwagen van de militairen.. Ze pusieron, zetten m'n cuñado erin in.. want m'n cuñado was de kar gaan halen.. en de muilezel en die namen ze ook mee.. hij van de vrachtwagen.. Ze namen dus de vrachtwagen mee.. ze namen de kar mee.. en ze namen de muilezels..

H: Hoe moesten jullie toen..

A: Omdat we met twee echtparen meer vertrokken.. en zij hadden hun kar bij zich.. en daar laadden we onze spullen bij.. de spullen die we in de vrachtwagen geladen hadden.. en zo vertrokken we.. En toen we in Lérida aankwamen.. pues... ehm.. was er een bombardement.. la casa sinque (?)... en ze hadden brandbommen gegooid.. entonces.. we wilden de rivier over voordat ze de brug zouden opblazen..

H: Tambien.. ook al? Even daarvoor..

A: ...gingen we de brug over.. En toen gingen we naar.. bueno.. naar.. Artesa de Segre.. en daar.. toen we tussen Artesa.. en.. hoe heet dat dorp.. voor Artesa de Segre.. dat is iets dat ik..

in Furgiola.. (?) (nakijken, bevindt zich op versleten hoek van de kaart). Toen we in F. aankwamen.. kwamen de vliegtuigen.. die kwamen drie aan drie.. Toen nos hechemos.. wierpen we ons in een.. naast het kerkhof in een rigüero (?), irrigatiekanaal.. en begonnen ze te bombarderen.. Maar toen.. bombardeerden ze.. Artesa de Segre.. Furiola.. en Agramunt.. Agramunt.. En na de bombardementen.. toen het bombardement ophield.. passeerden we Artesa de Segre.. En daar zagen we.. en lacinera(?).. voor Artesa de Segre (fluistert, bijna onverstaanbaar).. daar is Artesa.. en het was in Monsonis.. en.. Er was gebombardeerd en de hele weg.. que.. beschoten.. hadden ze beschoten.. en daar zagen we een dode vrouw die een baby droeg.. en de paarden daar in de harinera (?)meelfabriek... de mannen.. dode mannen daar in de harinera.. En toen trokken we verder tot.. waar gingen we toen heen.. naar Agramunt.. we moeten in Artesa de Segre aangekomen zijn na Agramunt.. Bueno.. dat herinner ik me niet.. eso..

H: Maar al richting Barcelona?

A: No.. we gingen richting... Seo Urgell.. want we wilden de grens over..

H: Dat wisten jullie al.. we gaan naar Frankrijk?

A: Si.. Que vamos a ir a Francia, Francia, Francia.. En we gingen naar Seo Urgell.. en we stopten op een plek.. waar de militairen ons.. van hun eten gaven, dejancho de ellos (?).. voor we in Seo Urgell aankwamen... We gingen tot Seo.. daar moesten we door Andorra.. maar ya.. daar lieten ze ons niet door..

H: Omdat?

A: Er waren er al zoveel voorbij gekomen (?).. Dus keerden we terug.. en gingen we naar Solsona.. En daar in Solsona.. gingen we.. na Solsona gingen we naar.. naar.... he, hoe heet dat toch... naar Igualada.. en.. bueno.. we gingen naar Igualada.. Entonces daar.. ik ging met de zus van García.. die heet Rosalia.. en met m'n zus.. die de kinderen bij zich had.. Maar.. toen we daar aankwamen.. hebben zij een vrachtwagen genomen en waren ze naar Terrasa vertrokken.. En daar zaten wij in fabrica de las gallinas.. daar waren we.. ik.. dat was met Rosa.. nee.. dat was Gabriela.. een meisje dat Gabriela heette.. We bleven daar en zodra we konden gingen we naar Barcelona...

H: Jullie bleven met je tweeen daar achter?

A: Met ons tweeen.. De anderen waren al naar Terrasa vertrokken.. die waren met vrachtwagens naar Terrasa gegaan.. Maar wij pasten daar niet meer bij.. entonces.. ze kwamen ons 's nachts wel ophalen.. maar toen waren we al vertrokken.. We gingen naar Barcelona.. en in Barcelona namen we de metro.. naar Terrasa.. En daar brachten we de hele oorlog door..

H: Met de familie?

A: M'n zus....

H: Die leefde toen nog?

A: M'n zus.. si.. m'n zus met de baby, de criatura.. haar man was aan het front.. en m'n broer ook.. en daar gingen we naar een huis.. naar bekenden.. en daar woonden we.. Maar daarna.. de zus van de vrouw bij wie we woonden.. liet ons in een huisje wonen.. daar.. Ben je wel eens in Terrasa geweest.. Nee?.. zij liet ons in een huisje.. om te wonen... En daar kwamen de schoonmoeder van m'n zus, de schoonvader.. de schoonzus en twee kinderen.. m'n zus met haar dochttertje.. en ik.. Maar daarna.. ken je hem die geopereerd is aan het gezicht... si.. daar boven in de aceras.. woont er een man... die van de bijbel is... zoals Maria.. van de bijbel....

H: Jehova getuige..

A: Si.. pues.. de vader van die chico, jongen.. die zat aan het front.. hij was de broer van m'n zwager.. en die hebben ze in z'n hand geschoten.. toen hij aan het front lag.. En om weer beter te worden kwam hij naar Terrasa en woonde hij daar bij ons.. Ook.. En daar zaten we.. en iedere dag gingen we brandhout halen in het bos.. un tino cada uno (?).. De schoonzus wilde niet meekomen.. want omdat ze zei dat ze weinig at.. wilde ze niet mee.. de schoonzus van m'n zus.. dus gingen wij (onduidelijk).. Entonces.. el hecho una listancia para cartero(?).. hij had per post zijn verblijf geregeld.. maar het bleek dat hij die estancia (?)verblijfsvergunning kwijt was.. ik weet niet hoe die die in huis kon verliezen.. hoe die kwijt kon raken.. es que.. hij kon hem toen niet vinden.. later heeft hij hem wel weer gevonden.. En toen.. die mensen bij ons kwamen wonen.. ging hij weg.. en wij bleven daar.. Maar toen wilden wij.. wilden wij al niet meer hiernaartoe terugkeren.. en we gingen naar Barcelona.. Daar gingen we bij een mevrouw wonen.. die.. een bekende.. en m'n zus ging daar in een huis servir.. dienen.. en ook ik ging als dienstmeisje werken..

H: Waarom wilden jullie niet terugkeren naar het dorp?

A: oh.. omdat ze ons pegado.. geslagen zouden hebben..

H: Hoe wisten jullie dat..

A: Omdat we tegenovergesteld aan hun waren, weet je.. dat.. we waren rojos.. als we teruggekomen waren.. asi.. net als met.. Pilar.. Ik weet niet of ze degenen die ze hier gebleven zijn.. en terugkwamen.. misschien zou er ook wel niets met ze gebeurd zijn.. Maar ik ging naar Barcelona.. en m'n zus ook.. Wij zijn hier niet teruggekomen.. We kwamen.. toen ik al getrouwd was en la nena.. de dochter al twee of drie añetes, jaar was.. twee jaar.. twee jaar.. no.. pues.. sea.. dat is hetzelfde.. We moesten toen nog langs de brug op een boot.. de brug was toen nog niet gemaakt.. En m'n tante zei tegen me: "kom, kom, ze zullen je niets doen.. kom, ze zullen je niets doen.." en ik kwam.. Maar zo niet.. dan was ik niet gekomen.. En ik kwam.. en si, si.. er was er wel eens een die iets tegen me zei.. maar niets.. omdat ze zeer bevriend was met de guardia civil, m'n tante.. Bueno.. entre todo esto.. in de tussentijd woonden we in Barcelona.. en ik was al getrouwd en ik woonde met m'n man.. en met m'n schoonouders.. in huis..

En we gingen m'n broer opzoeken.. die zat in de gevangenis..

H: In Huesca?

A: In Huesca.. maar.. yo que te digo.. wat zal ik je zeggen.. hij had een.. ze zeggen op het proces.. dat hij de doodstraf zou krijgen..

H: Dat was omdat hij had willen ontsnappen, nietwaar?

A: Hij kreeg de doodstraf.. en ze hadden de doodstraf gegeven aan drie of vier.. of vijf.. die een poging hadden gedaan om te ontsnappen.. maar.. met muchisimo tajo.. (?), ze hadden er hard aan gewerkt (?).. maar ze werden gesnapt.. en ze werden gedood.. En oi.. toen ik de brief ontving dat ze hem gedood hadden.. toen.. pues.. een grote vertwijfeling, claro.. maar... vaya.. Ik was daar.. in het huis van m'n schoonouders.. en ik kwam hier heen..(onduidelijk).. o sea que... mucha historia.. en wat nog meer..?

H: In welk jaar was dat zo ongeveer dat..

A: Dat ze hem vermoordden? Dat herinner ik me niet.. dat weet ik niet meer..

H: In veertig.. of..

A: Dat weet ik niet meer.. Ik heb een brief.. daar in Barcelona... Ik zal hem eens voor je bekijken.. ik heb een brief..

H: Dat is goed.. want het jaar is ook belangrijk..

A: Pues, si.. ik heb de brief van hem.. o sea.. ik weet het niet meer.. in welk jaar het was.. Misschien weet m'n broer (?) het nog.. weet hij het nog.. ik zal het aan hem vragen..

H: En.. wat herinner je je van je leven hier in het dorp toen je zes of zeven jaar was.. van toen je naar school ging..

A: Oh.. madre mia.. la pobre.. Entonces.. tot je zes was ging je niet naar school.. tot zes jaar.. Als de juffrouw zag dat je geen capaciteiten had, facultad.. dat je nog niet oud genoeg was.. om.. faciliteiten had.. om te leren.. dan werd je geen leerling van haar (onduidelijk).. en niets geen school.. O sea que.. en ik ging naar school.. ik geloof dat ik zeven of acht jaar was.. toen ik acht of negen jaar was.. moest ik in een dienstje..

H: Si? En waarom.. uit noodzaak of..

A: Si.. claro.. Wij armen hadden geen stuiver.. We bezaten wat we van het land haalden.. of als we een varken geslacht hadden.. maar nog geen stuiver.. niets.. En ik diende bij een sobrina van Fleta.. hier.. in het huis van Teresa.. Daar was ik.. Ze hadden een zoon.. die heette Ricardo.. die is gestorven.. en ze hadden een meisje dat Elisa heette.. ik moest op het meisje passen.. en we woonden in de torre..

H: La torre Fleta?

A: Si.. in de zomer.. en in de winter hier beneden..

Conque.. y despues.. en daarna.. totdat we moesten vertrekken.. weg van hier..

H: En weet je of er hier iets is veranderd met de verdeling van de grond van de hertog?

A: Toen de percelen begonnen.. was m'n moeder al dood.. Ik was negen toen m'n moeder doodging.. en toen m'n vader doodging was ik nog geen 15.. Toen m'n vader doodging.. toen m'n vader .. waren de percelen er al.. toen hadden we al enige percelen..

H: Algunas, enige, hadden jullie?

A: No.. we hadden.. ja we hadden er een... één.. We kregen er een.. nos tocaba una.. want die andere kocht m'n broer daarna.. na de oorlog.. na alles.. después de todo.. Maar wij kregen er één.. hmm.. en pues, entonces.. bleef ik in huis om m'n vader te verzorgen.. en om m'n broer te verzorgen.. die was nog klein.. degeen die nog leeft.. de maaltijden klaarmaken en dat alles.. én daarbij.. inkopen doen.. voor allemaal.. Maar ik was toen nog heel erg jong.. de una edad pequeña.. en.. ik zal zo'n 12 of 14 jaar geweest zijn.. toen.. O sea que.. pero.. ik ging ook nog eens in een ander dienstje hier.. dat was in casa Domboto.. Weet je casa Domboto?

H: Zij waren erg rechts?

A: De..... Maar toen.. omdat het voor de oorlog was.. rechts dat waren ze.. dat wel.. Maar.. anderen, una otra, moet ook eten.. en ik was daar.. en bastante tiempo.. en behoorlijke tijd.. maar tijdens de oorlog was ik daar niet meer..

H: En ze hebben je daar goed behandeld?

A: Si.. mij behandelden ze erg goed.. Haar moeder se cayó.. viel.. en we hebben haar begraven... entre las rojas, tussen/met de roden (onderling).. ze was een goede vrouw.. voor mij.. Daarna.. het was januari.. toen ze trouwde.. met iemand uit Alcolea.. Zij had hier een handel/winkel maar wilde niet hier

wonen.. ze wilde in Alcolea wonen.. Maar omdat ze haar verplichtten om hier te wonen.. had ze hier een kamer en ze drongen er op aan dat ik met haar uit.. zou gaan.. 's Avonds kon je niet anders dan eten.. want dan was er niemand.. er was niemand..

Zij leeft nog steeds, he.. in Alcolea.. teneis allí la Conchita del puf..

H: Waarom wilde ze de deur niet uit?

A: Ah.. omdat ze (onduidelijk) een ongelukkige familie waren..

H: Niet omdat ze links of rechts waren, maar..

A: Nada.. niets.. Het was omdat.. ze was rechts.. zij.. Een broer en een zus van haar hebben zich gedood.. van de rif.. van die bergen die je daar ziet.. daar hebben ze zich, se tiró.. naar beneden gegooid.. Ze waren wat... alleen..

H: Ze pleegden zelfmoord?

A: Si.. een zus die was.. zij was niet erg.. erg gezond.. pues.. die pleegde zelfmoord.. En zij was ook niet erg gezond.. maar omdat zij niet in Albalate wilde wonen.. en haar man de erfgenaam was.. moest ze hier wel wonen.. maar dat wilde ze niet.. En daarom is het dat ze altijd zo... ze was zeven maanden in verwachting.. en ze gaf melk aan de zoon.. en die ging dood.. omdat ze slechte melk, mala leche, gaf.. En daarna kreeg ze een andere.. die is veterinario, dierenarts geworden en die woont in Barcelona.. El Joaquín.. Joaquín heet die..

En toen.. bueno.. toen ik kwam.. met de oorlog.. na de oorlog.. toen waren die mensen (onverstaanbaar, fluistert).. omdat ze Ramon gedood hadden, hun oudste zoon.. en..... Manollo.. Die overbleef.. was de een die militair veearts was... en Emilio.. en die stierf een natuurlijke dood.. En toen ik kwam.. omdat ik deze vrouw zeer waardeerde.. ging ik haar opzoeken.. En ze zei tegen me.. ze zegt...: 'mira, Ascención.. ik hou heel veel van je.. en ik neem alle dingen op me, me hago cargo de todas las cosas..' zegt ze, 'maar ik zou voor niets ter wereld willen.. dat je hier la joven van Ventura, la Mercedes.. tegenkomt..' Want het was.. het was de schuld.. het was de schuld van m'n broer.. dat haar man doodging.. En m'n broer heeft hem niet gedood.. Iemand uit Monzón heeft hem gedood..

H: Ah.. dat was toen hij de lichamen daar op z'n land vond...

A: No.. no.. Die lichamen op het land dat was bij m'n zwager..

Maar daar voor de bakkerij.. een beetje hierheen.. hebben ze iemand vermoord.. Ventura.. Ventura Modera.. die was.. die had negocio.. een handel.. Porque dice.. Bueno.. in Lllamaró (?).. Toen de nac.. binnenkwamen.. toen de roden de straat opgingen.. de fascistien.. waren de straat opgegaan.. gingen ze hem zoeken.. hem.. Toen ze de andere fascistien hadden opgepakt gingen ze naar hem op zoek.. en in plaats van naar beneden te komen en open te doen.. een vuurgevecht.. en waartoe.. tiro mucho por allí, hij schoot veel van daar vandaan .. En toen ze hem te pakken kregen.. lieten ze hem naar beneden gaan.. en lieten ze hem tot de deur van de bakkerij lopen.. een beetje meer daarheen.. en toen hij daar aankwam doodden ze hem.. degenen die hem opgepakt hadden.. Dat was.. los rojos.. die maakten hem dood.. en ze gaven de schuld aan m'n broer.. Want m'n broer.. liep en el piquete, op wacht.. Men zag, se ve.. dat hij op wacht liep, iba de piquete, want.. m'n zus stond aan de huisdeur en een ander.. de tante van hem die ze gedood hebben.. en die zei tegen haar.. ze zegt.. Omdat m'n broer achter.. die kwam achter hun aan... die hem gedood hebben.. zegt m'n broer.. zei hij tegen hen.. : 'Ga maar

! 36
dode

naar binnen, alcahuetas, verkliksters, (Niet zo negatief), praatjesmaaksters'.. zodat ze niet zouden zien dat zij hem doodden.. dat ze hem doodden.. En tegelijkertijd, op dat moment maakten ze hem dood.. En later zeiden ze dat m'n broer hem vermoord had..

H: Zij hadden dus niet gezien dat..

A: Hombre.. está claro.. En ze zeggen.. als hij het niet was.. was het een ander die erg op hem leek.. Maar hij was het niet.. Want hij was degene die had gezegd: 'ga maar naar binnen alcahuetas..' en terwijl hij dat zei.. que estaba de espalda sal de este hombre.. schoten ze op hem en maakten hem dood. Claro.. hij was in de piquete.. en alleen al daarom had hij die mogelijkheid niet eens..

H: Veel mensen zijn om dezelfde reden beschuldigd..?

A: si... si.. om dezelfde reden.. en.. ze wisten.. ze wisten.. dat het iemand uit Monzón was die hem gedood heeft.. De fascistten hadden z'n vader en z'n moeder vermoord.. en de jongen nam wraak.. Het was geen reden om zich te wreken op iemand die je niets gedaan heeft, nietwaar? Maar.. op dat moment.. in de beweging.. en dat betaalde.. hij.. en dat betaalden de anderen.. die ze oppakten en naar Barbastro hebben gevoerd.. O sea.. wat wil je nog meer weten?

H: Over het jaar '33.. was je hier in het dorp toen ze met het comunismo libertario begonnen?

A: Dat was op 8 december, nietwaar? Ik zal een liedje voor je zingen... eens kijken..

'era la ocho de diciembre

a la una de mañana

En Albalate de Cinca

la revolución estaba ya,

Fue unos desarmados

a la casa del estanquera

aquel le dio la llave

de la gran gasolinera

La llave fue negada

pronto se tuvo de calles..

con algunas suframientas

se prescindio de la llave..

y allí quitaron gasolina

para encendien las casas

Las casas que se encendieron

solo fueron dos o cuatro,

la de un guardia, la de un Pinche y la de Ramon de Pablo..'

Ramon de Pablo, dat is waar ik was.. daar werkte ik als

dienstmeisje.. En dat van Pinche.. dat was iemand die woonde..

naast het huis van Pilar.. Dat zijn zij die kwaad over m'n broer

gesproken hebben.. die m'n broer kwaadgedaan hebben.. zij zijn

het die die dat verklaard hebben.. die die verklaringen

aflegden.. En de guardia.. was.. was de grootvader.. van de

jongen van de bar El Burro.. Zij daar zijn allemaal rechts

geweest.. En.. por eso.. en daarom zeggen ze: 'de huizen die ze

in brand staken waren er maar drie of vier, dat van een guardia',

hij was de guardia van de monte.., 'dat van Pinche', dat is van

deze jongen... 'en dat van Ramon de Pablo'.. Die zetten ze in...

ze hebben ze niet verbrand.. maar ze gooiden wat benzine.. en ze

verbrandden de deuren, meer niet.. Maar verder gebeurde er niets,

he.. En dit is het liedje dat we zongen..

A: Je was dus hier?

1933.

A: Of ik hier was?.. Ja.. En in die nacht.. was ik bij de tante.. van.. Luis zo heet hij.. Luis.. met de tante van hem.. met de zus van z'n vader.. we waren samen.. Ze heet Carmen.. en ze woont in Perpignan.. Carmen.. We waren goede vriendinnen en die nacht waren we daar.. samen met haar.. een beetje bang.. En s' middags hadden er al veel dingen plaatsgevonden.. maar ze namen ze toen allemaal gevangen.. daarna.. Ze namen ze gevangen en brachten ze naar... Ze pakten m'n zwager op.. m'n broer was toen niet in het dorp.. ze pakten heel veel mensen op, heel veel.. Allemaal linksen.. pakten ze op.. Ze brachten ze naar.... ze brachten ze over naar Huesca, no.. Ik herinner het me niet goed.. Ana.. hoewel ik met Pilar veel van deze herinneringen ophaal.. Si, o sea que.. si... entonces...

H: Maar in jouw familie was iedereen links?

A: Allemaal... no... no.. Want je had m'n oom.. de broer van m'n moeder.. die was rechts..

H: Maar die woonde niet in hetzelfde huis..

A: No.. no.. Maar we respecteerden elkaar allemaal.. o sea que.. Dat was de sacristan.. het was de sacristan.. niet die van tegenwoordig.. maar z'n vader .. die zijn altijd meer rechts dan links geweest.. (nog meer fluisterend) Han puesto tantas veces a sus curas y todo esto (?) Ze hebben vele malen een cura geleverd.. Daarbij.. de vader van Aurora was de broer van m'n moeder.. en hij trok ook meer naar rechts.. dan naar links.. Claro.. hij werkte voor.. hij was herder.. hij werkte voor este.. voor Garcés.. weet je wie dat is Garcés.. pues.. hij werkte voor hem.. En claro.. tiraba.. hij trok meer naar rechts dan naar links.. Maar de rest.. wij zijn allemaal altijd links geweest..

H: Thuis allemaal..

A: Si, bij ons in huis allemaal.. allemaal.. si..

H: En jullie spraken hierover...?

A: Entonces no.. in die tijd niet.. nee.. toen had je de intelligentie niet zoals nu.. je was meer analfabeta.. want je wist niet waar het heenging.. donde iban las cosas.. waar de dingen toe leidden.. Wij waren links omdat we niet iets konden verdedigen dat van ons was, porue no podiamos defender una cosa que no era nuestra.. die waren van de rechtse.. Pues.. verder niets.. porque want hier.. to.. alle.. voordat de oorlog begon.. bueno.. er was al wat recencilla, spanning, haatgevoel.. de eso.. toen dat van de 8ste december plaats had gevonden.. Toen al.. toen werd de zaak al wat.. meer haatdragend.. mas odioso.. Toen begon het al dat de ene links was en de andere fascist.. en allemaal.. locos.. gekken.. en dat soort dingen..

H: Ondanks dat er nauwelijks doden waren gevallen.. alleen maar per ongeluk..

A: Doden.... Ik geloof dat er toen maar één was gedood.. De guardia civil had hem gedood.. dat was Pilo.. nietwaar? In la calle del Pilar.. si.. Hij verliet het huis van een ander.. ze vergisten zich en ze doodden hem.. daar vermoordden ze hem.. Maar ik geloof dat ze niemand meer vermoord hebben.. is dat waar of niet..

H: Ik geloof van niet..

A: Pilo hebben ze gedood.. si..

H: Maar waarom die haat?

A: Pues.. dat weet ik niet.. Omdat het begon.. die dingen.. omdat die revolutie begon.. En daarna.. bleven de dingen rustig... tot aan '36.. Es eso.. in '36.. Dat was toen de oorlog begon, niet?

H: Maar in die tussentijd leefden jullie rustig thuis?

A: Si, si, si.. Behalve degenen die ze gevangen genomen hadden.. maar die lieten ze al snel vrij.. pues.. toen wel.. si.. totdat de oorlog begon.. Ze zeiden dat de revolutie aangebroken was en zo.. toen kwamen ze uit Monzón en uit Barbastro... want daar waren ze de straat opgegaan.. los fachistas.. en toen was het dat ze de jongens van hier kwamen halen.. Maar op alle vier de wegen.. stonden.. de linksen op wacht.. en ze sloten een pakt met de rechtsen.. en les digo.. en ze zeiden.. tegen ze: 'als hier iemand komt om rotzooi te maken.. dan stappen we eruit.. los quitamos.. we willen hier geen galeo, rotzooi..' Het pakt sloten zij... zij van rechts... met die van links.. Hier was hiet niet nodig dat iemand ook maar met de galeo begon.. Het ging goed totdat deze jongens vertrokken.. naar.. Barbastro en naar Monzón..

H: Om de mensen daar te helpen?

A: Om ze daar te helpen.. Het was.. het was 12 uur, half een.. toen señor Manuel.. die was de burgemeester.. hier uit het gemeentehuis kwam... En ik zei: 'waar ga je heen, don Manuel..?' En hij zei: 'ik ga eten'..

H: Dat was om 12 uur..

A: Om half 1.. of omstreeks die tijd.. Hij zegt: 'ik ga eten want el asunto, de toestand is erg slecht', zei hij tegen me.. Ik zeg: 'Ja? Gaat er iets gebeuren?', zeg ik.. 'Ik weet het niet, chiqueta, meisje'. En om half twee of twee uur.. ging ik weer terug naar het gemeentehuis.. en hij kwam vrij snel daarna terug en zei: 'chiqueta.. we zijn vervangen.. we zijn afgezet.. ze zijn de straat opgekomen'... de rechtsen.. Toen hij hier bij het gemeentehuis aankwam hingen er al papieren.. 'de burgemeester is afgezet.., de burgemeester is afgezet..' in de hal.. en hij kwam naar ons huis en toen zei hij: 'chiquetas...we zij verloren.. ya se han hecho en la calle.. ze ze zijn de straat op gegaan'.. Maar como fieras.. roofdieren, woestelingen.. met wapens en lam.. ze waren er allemaal.. de rijken.. bueno.. los fascistas. En toen.. ik weet niet meer wie het waren.. maar het waren er.. twee.. ze zeggen. 'heb je hier de fiets van je broer?' zei hij.. En ik zei: 'pues, si'..en hij zegt: 'iemand moet tirar, trappen, gaan, naar Monzón.. en naar Barbastro, om te waarschuwen dat ze ringar, vingar (?)..' En hij nam onze fiets en de andere de fiets van iemand anders.. en ze gingen de jongeren waarschuwen.. dat ze moesten komen.. en (onduidelijk..) en die fiets heb ik niet meer terug gezien..

H: Ik kan wel aan die jongen vragen waar hij hem gelaten heeft..

A: Si... (hahaha).... We ik heb hem nooit meer gezien..

H: Eusebio was een van hen die op de fiets is gaan waarschuwen..

A: Maar die woont in Toulouse.

H: Daar ga ik ook wel eens heen.. je komt die geschiedenis van toen overal tegen.

A: Is het waar.. Het gaat nog steeds snel.. van die hele enseño (?).. en als we elkaar hier tegenkomen, praten we en ik weet dat die chagal, jongen.. meer dingen weet dan wij.. Omdat ik een intieme vriendin van z'n zus was.. van Dolores..

H: Ah, si.. leeft ze nog?

A: No, hija mía.. Dolores.. nee.. Rogelia leeft nog.. en dan leeft Marysol nog.. zij is de dochter van Dolores.. Manuela.. Manuela.. en Josefina is ook dood.. O sea que.. we waren zeer intieme vriendinnen.. ik hield van haar alsof we zussen waren.. en zij ook van mij.. En.. toen ze kwamen.. ik was in huis.. ik woonde in de calle del Sarten.. bij de ingang.. en de guardia

B.O.
eerste
dagen

civil zaten daar op hun knieën... want op de weg was een vuurgevecht aan de gang.. alla.. en die guardia civil was die zegt: 'ik weet niet welke demonio, duivel, zoveel schiet..', zegt hij.. 'maar we kunnen ze nu niet naderen.. nominarios (?)..'

H: Twee guardias van hier? van rechts?

A: De rechtsen die zaten in de klokketoren.. daar waren ze verschanst.. (paradetados (?)).. Wat een angst hadden ze toen ze zagen dat er hier zoveel versterking naartoe was gekomen.. De rijken.. omdat ze met minder waren.. verschansten zich in de klokketoren.. en toen.. ze kwamen niet naar beneden.. Maar.. de guardia civil en die van ons die achtergebleven waren.. waren toen de baas, dominaban, in het dorp.. En in de vroege ochtend.. lieten ze ze van de klokketoren naar beneden komen, zorgden ze ervoor dat ze... etc.. En ze brachten ze naar een vrachtwagen.. Dat is toen.. ze ze naar Barbastro brachten.. om ze te doden.. Pues... ze brachten ze daar naartoe.. voerden ze daarheen.. maar daar kwamen ze niet aan.. con que...

H: Gisteren vertelde je me dat de rechtsen zich behoorlijk goed hadden voorbereid.

A: Si.. si.. Bueno pues.. dezelfde dag dat ik.. toen ze de straat op waren gekomen.. toen die Manuel zei.. dat hij afgezet was.. dat ze verloren waren.. toen ging ik naar buiten naar de hoek van de steeg... en verder zou ik niet gaan want ik wist niet waar ik alleen naar toe moest.. en daar stond.. este Ramon de Domboto.. en de vader van die.. Sagarra.. Sagarra de zoon.. en die zegt: 'ya puesto.. als we eenmaal op onze post zitten'.. zegt hij.. : 'ni tenemos que dejar ni niños de pechos.. moeten we zelfs de kinderen niet meer aan de borst laten..'

Si.. en toen zei hij van Domboto: 'José.. wees niet zo slecht'.. zegt hij.. 'met bloed(vergieten) zullen we niets oplossen..' zegt hij tegen hem.. Maar hij was.... die man was gek.. gek..

En die.. zij die de straat op waren gekomen.. bueno.. zij die.. bueno.. toen zij.. die uit Barb.. toen zij hier het dorp binnenkwamen.. om het dorp te verdedigen.. verstopten ze de obuses, granaten.. claro.. En ik weet wie ze verstopt heeft.. dat was precies.. die van de bakkerij.. niet van deze bakker.. maar die vroeger de bakkerij hadden.. Ken je la chica tan equívoca, tan chabura que hay, dat meisje dat zo in de war is.. dat (?).. Haar vader en een oom van haar.. zij klommen over het dak om zich in het huis van mijn zus veilig te stellen.. en daar se salvaron.. daar redden ze zich.. Maar daarna.. ik weet niet of het m'n zus was of wie dan ook.. werden ze begeleid naar de huerto.. en daar ontsnapten ze.. el huerto van m'n broer.. (onderbreking)

Y bueno.. daar ontsnapten ze.. hij.. die van Sagarra.. er was er een die links was.. lo dicho sobre el tal tocino (?), dat zeggen ze van zo'n zwijn.. en toen dat wat voorbij was.. op een nacht werd hij door iemand vergezeld en ontsnapte hij.. naar Barcelona.. hij heeft in Barcelona gewoond..

En de anderen.. die op de weg geschoten hebben.. die zijn al dood.. pues.. die ontsnapten ook.. Maar de vrouwen hebben meer geschoten dan de mannen.. zij zijn ook dood.. Die nog leven zijn de jongeren.. de dochters.. hoewel ze rechts zijn hebben de chiquetas zich nooit ergens in gemengd, se metieron en nada.. Bueno.. of ze iemand geslagen hebben.. dat weet ik niet.. Dat weet Pilar.. maar omdat ik niet geslagen ben... Begrijp je.. No.. ik weet het niet..

H: Gisteren vertelde je me ook dat de rechtsen oefeningen hielden

en vergaderingen hadden.

A: Hier.. in het huis met de hekken voor de ramen.. Si.. hier.. hier hadden ze hun bijeenkomst.. veel avonden.. voor de oorlog.. Want ze waren aan 't voorbereiden hoe je het fascistenteken geeft.. hoe ze moesten groeten.. Maar ik wist dat helemaal niet.. ik zag alleen hoe ze de hand opstaken.. Ik geloof.. wat wist ik van.. madre....

H: want je was 14.. 15 jaar..

A: Of meer.. toen de oorlog begon was ik ouder..

H: En ze hielden ook schietoefeningen..

A: Op de brug.. Deze deden niet mee, die van hier.. maar zij die uit de staat naar Alcolea daarheen gingen.. zij leerden wel schieten.. Ik weet niet hoe vaak ze geschoten hebben..

H: En iedereen liet dat zo maar toe?

A: No, no, no.. Ze wisten het dat ze leerden schieten uit voorzorg.. bueno.. en ze gingen door met schietoefeningen... en dat wist ik niet alleen he.. dat wisten ze allemaal.. Pero.. bueno.. maar als ik.. als ik er heen zou willen en zeggen: 'luistert u eens.. leert u mij hoe ik met een revolver moet omgaan.. omdat het (onverstaanbaar(?) was'... maar dat zou hetzelfde zijn.. pero también.. en de guardia civil..

H: Die was rechts niet..

A: Maar in die tijd.. (nog meer fluisterend).. ook al waren ze rechts... no se... merkte je dat niet erg.. Je wist waar ze.. Er waren toen geen rechtsen of linksen, he.. we waren allemaal gelijk.. Si.. je zag wel dat er enige rechtsen waren.. en anderen links... maar wie had ooit gedacht dat het om te doden zou zijn.. en zij bereidden zich voor.. op die zaak.. Want zij hadden slechte ideeën.. zij die er heen gingen, gingen met slechte ideeën (in het hoofd).. zei ik.. en.. en.. toen gebeurde dat.. Wat wil je nog meer weten?

H: Bij voorbeeld de eerste maanden van de oorlog.. veranderde er veel in het dorp?

A: De eerste maanden van de oorlog?.. Bueno.. toen was ik er weinig.. Bueno.. na de oorlog.. veranderde er veel..

H: Nee in de oorlog.. toen de fachas vertrokken waren.. naar Barbastro gevoerd waren.

A: Ah, bueno.. Entonces claro.... Los.. de fascisten.. waren.. waren een minderheid.. minderheid.. Claro.. que dominaron los rojos.. de roden domineerden.. dit dorp werd beheerst, gedomineerd door de roden.. Maar.. m'n eigen zwager.. zat in het comité.. En de arme jongen.. aan iedereen die langskwam voor een pas voor haar man.. hij gaf ze ook nog.. ook al was hij voor de echtgenoten.. Ze zeiden hem niet dat ze voor hun echtgenoten waren.. Begrijp je.. Ze zeiden tegen hem.. : 'Mira, José.. wil je me een pas geven.. om naar die en die plaats te gaan..' We dachten er niet aan dat ze voor hun echtgenoten konden zijn.. en hij gaf ze! Er heeft nog geen halve vrouw gebruik van gemaakt.. no tocaron ni una mujer ni media! Geen één..

H: Hebben ze hem daar later van beschuldigd..

A: No.. mijn zwager beschuldigd.. beschuldigden ze van.. dat.. Er waren er .. ze kwamen uit Binaced.. ik geloof dat ze daar vandaan kwamen.. die hadden er drie of vier gedood en hadden ze op het land gegooid.. op het land.. daar.. in de claval.. Hij had daar alfal.. klaver.. en ze gooiden ze daar neer.. En een oom van mij.. die kwam daar langs.. en zag ze daar.. Hij kwam van z'n muizel af.. que iba de caballo.. hij ging per rijdier.. hij klom van z'n ezel af.. omdat hij dacht dat.. hij dacht dat m'n zwager

onwel, niet goed geworden was.. en dat hij daar op de grond gevallen (gegooid?), echado was.. en hij kwam van z'n ezel af en hij zag.. ik weet niet of het er twee of drie waren.. doden.. Toen kwam hij naar huis en en hij zei.. hij zei tegen m'n zwager: 'Mira, José.. op je land ligt esto en esto..' En later werd er verteld dat hij ze had gedood.. maar hij kon niet doden.. No.. want hij was niet.. hij was niet zo'n jongen die doodde.. Porque.. mira que.. toen.. de.. dat van de oorlog.. toen de mensen dingen gingen saquear.. plunderen.. zei hij tegen ons.. tegen m'n zus.. en tegen mij..: 'jullie gaan niets weghalen.. nog geen zakdoek.. zelfs geen halve zakdoek.. Als zij gaan.. laat ze gaan.. Maar jullie.. is het waar dat het jullie alles hebben?'.. 'Nee, we hebben dat nog..' 'Je gaat niet.. jullie gaan niet..' En wij nos fuimos a saquear nada, nada, nada.. wij hebben niets, niets, niets meegenomen.. We hebben nergens vandaan ook maar iets meegenomen.. Want m'n zwager zei dat als we gingen.. dat we zonder geld niets konden kopen.. niets.. 'En jullie zullen doen zoals jullie altijd gedaan hebben.. En als jullie iets niet hebben, kunnen jullie dat niet eten.. omdat jullie dat niet hebben.. Maar jullie gaan niets stelen.. niets.. niets.. in geen enkele winkel..' En werkelijk.. we hebben het niet gedaan.. H: En zij van jullie..

A: En zij van ons.. mira.. ze hebben alles leeggehaald.. Van m'n zus hebben ze alle sieraden meegenomen.. die ze had bij haar huwelijk.. en alle linnengoed, ropa meegenomen.. ze had heel veel linnengoed toen ze hiernaartoe kwam.. en ze had het allemaal zelf geborduurd.. het linnengoed... Ze hadden al het linnengoed meegenomen.. alle kleding.. en ook van mij hebben ze alles meegenomen.. Want, ya nos fuim.. ik.. ik had zelfs geen huis meer.. en zij ook niet meer.. Want direkt gingen anderen er in wonen.. En ze namen alles.. alles mee..

H: Gingen anderen in het huis wonen?

A: Si.. er waren anderen gaan wonen..

H: Ja? Direkt na de oorlog?

A: Si, si.. Toen de nationalen hier binnenkwamen.. gingen er al mensen in wonen..

H: Mensen uit het dorp?

A: Si.. En anderen.. ook uit het dorp.. namen alles uit het huis mee.. matrassen, bedden.. todo, pues todo.. alles.. alles.. alles.. ze lieten je zonder iets achter..

O sea.. we besloten om naar Barcelona te gaan (onduidelijk ?) met met de broer van Teresa voorop.. We hadden niets... omdat we alles achterhadden moeten laten.. Primero que hoi.. mirare era la ropa.. M'n zus die het linnen, de kleren, la ropa met zich meedroeg.. die moesten we op de.. de monte achterlaten.. omdat we anders teveel moesten meenemen.. Want je moest al een matras meenemen.. of zo.. en dan was er ook nog het meisje dat we al caballo.. del carro.. dat we op de kar moesten meenemen.. O sea que.. we hebben dit allemaal doorgemaakt.. pasemos.. maar we zijn er doorheen.. we hebben dit achter ons gelaten.. maar deze soort van vijandschap hebben we meegemaakt (?) Onduidelijk.

H: Je trof zelfs dingen uit jouw huis aan in het huis van anderen?

A: In het huis van m'n vriendin.. Van m'n vriendin.. we waren goede vriendinnen.. Ze is nu dood.. En dat is (?) hard.. no? We hadden een prachtige beddesprei.. en die..

(Einde kant 1 bandje.)

... en alles was verdwenen.. ze hadden ons alles afgenomen, het kapitaal, geld, en alles.. en we hadden niets meer..

H: Maar is het niet heel erg dat je weet dat er spullen van jou in het huis van een vriendin zijn?

A: Si.. Want we waren goede vriendinnen.. heel goede vriendinnen.. en daarna weer.. Want toen we hiernaartoe kwamen zijn we weer goede vriendinnen geworden.. werden we weer dezelfde goede vriendinnen.. En ik heb haar niets gezegd.. want.. waartoe.. Als ik dat wilde, had ik nergens meer heen kunnen gaan (?). Maar.. (onverstaanbaar) en de lakens en alles.. si.. O sea que.. ik kwam.. ik kom hier niet terug.. totdat ik getrouwd was en het dochtertje als geboren was..

H: Tien jaar geleden, twintig jaar..?

A: Meer.. meer.. want ik kwam met m'n man.. En m'n man is nu 28 jaar dood.. dus het moet meer dan dertig jaar geleden zijn..

Si.. meer.. meer.. Want m'n dochter moet nu minstens 43 jaar zijn.. como galita.. Pues.. ik kwam toen ze nog heel klein was.. ze was een paar maanden oud.. como una miel.. als honing (?)..

H: Hoe was het om de eerste keer terug te komen..?

A: Bueno.. ik ging naar Ortiñena.. naar het huis van m'n zusje.. En vandaar kwam ik hier langs.. maar ze zeiden me niets.. ze zeiden niets tegen me.. er gebeurde niets met me.. niets.. nee.. Er gebeurde niets anders.. dan dat er een tegen me zei.. ik herinner me niet wat hij zei.. ;' deze roeie die komt..' en zoiets.. en m'n nicht la Aurora, prima, zei: 'mira, tu..' , zei ze.. 'laat haar want zij heeft je niets gedaan..' En niemand heeft meer zo'n opmerking gemaakt.. Of met die jongen.. die tegen ons zei.. 'dat zijn anarchisten'.. zei hij.. maar en mala forma.. hij bedoelde het slecht.. en daarna hebben ze me nooit meer iets gedaan.. En ik bleef komen, fue veniendo.. maar er gebeurde niets meer..

H: En sedertdien kun je frank en vrij met iedereen in het dorp praten?

A: Ik ben.. zo je wilt.. erg rancuneus.. en met veel mensen in het dorp heb ik niet meer gesproken.. Ik praat niet met ze omdat ik wrok, rencor, koester.. En dat doe ik omdat.. zij die m'n man .. eh m'n broer veroordeeld hebben.. ze zijn nu allemaal dood.. maar ik sprak niet met ze.. ik heb nooit met ze gesproken.. met niemand.. no.. En evenmin met veel van de mensen van hun, de ellos, van wie ik wist dat ze erg slecht waren.. met hun sprak ik ook nooit.. Het kan zijn dat ik rancuneus ben.. ik vergeef ze.. maar ik vergeet het niet.. Men moet ze vergeven.. want vergeven.. want ik vergeef ze omdat je moet vergeven.. Maar vergeten.. ik vergeet ze niet.. ik vergeet het niet.. nee. En als er iets gaat gebeuren.. he me tires en Barcelona (?).. zal ik terug naar Barcelona gaan (?)

H: Want?

A: Eh.. Om wat er zou kunnen gebeuren.

H: Je verwacht dat er nog steeds hier iets zou kunnen gebeuren?

A: Eh.. hombre.. Als ze 's avonds gaan vergaderen.. waarover moeten ze vergaderen? Zij komen savonds bijeen.. hier.

H: Dat zijn die van Ruiz Mateos?

A: No.. zij van hier.. van de sector die gestemd heeft op.. Matteo Rui... Ruiz Mateo.. dat zeg ik maar dat weet je niet.. Maar ze vergaderen.. verscheidenen.. Pilar vertelde me dat ze ze gehoord en gezien had.. tamelijk veel, bastante.. Pues.. waarom moeten ze bijeenkomen..? Voor iets goeds zal dat niet zijn..

H: Omdat zij het zijn?

A: Claro.. Zij zijn slecht.. en omdat ze slecht zijn kunnen ze alleen maar slecht denken.. En als ze me horen.. als ze zien hoe (ik hier met jou praat....) dan.. dan.. dan.. ava maria (?)....

H: Dit zullen ze niet te weten komen.

A: No.. want je schrijft in het nederlands..

H: En bovendien.. wat ik binnenskamers hoor, zal binnenskamers blijven.

A: No.. no.. Dit moet je op zo een plaats verstoppen.. ook al zoeken ze ernaar.. dat ze het niet kunnen vinden.. En zo.. pues.. compromiteer je niemand..

Por que, voor mij maakt 't niet uit want ik heb je de waarheid verteld.. O sea que.. maar.. er kan iets gebeuren.. Weet je wat ze zeggen.. (onderbreking)

H: Je vertelde me dat aardig wat mensen van links..

A: Si.. si.. veel linkse mensen.. zijn veranderd... han cambiado... Ik weet niet of ze nog op dezelfde manier denken.. of niet.... maar... ik weet niet waarom.... maar..... ze lijken meer.. meer... hoe zal ik het zeggen.. meer hypocriet.. hypocriet.. Want.. want.. de rol.. el papel.. van de.. van de fascisten.. en dat je kan niet de rol van hun spelen.. Zo begrijp ik het tenmiste.. Die rol kun je niet spelen..

Want op dit momet is er eentje (een vrouw), die is links, de izquierdas.. maar ze geeft echter.. het hele jaar door geeft ze aardappels.. aan die Motodo.. Weet je wie de Mоторo zijn..?

Mensen die daar (?)onverstaanbaar.. hebben.. en ze hebben heel veel.. en dat zij ze de aardappels brengt die ze hebben willen.. Waarom.. laat ze ze kopen als ze ze niet hebben.... maar geef ze ze niet.. laat ze ze kopen.. a ver...

H: Zijn dat mensen die in het dorp zijn gebleven of hebben ze in Frankrijk gewoond?

A: No.. zij is in het dorp gebleven.. Nee.. zij is niet in Frankrijk geweest.. Ik weet niet of zij in het dorp zijn gebleven.. of.. nee, ik weet niet of ze in het dorp zijn gebleven.. of wat er gebeurd is.. hoe het gebeurd is... dat weet ik niet meer, dat kan ik me niet herinneren.. nee. Maar ik zal het haar vragen.. als het moment geschikt is.. Zij is Carmen de Mingue..(Domingue).. zoals ze zeggen.. ik weet niet of je haar kent..

H: Carmen de?

A: Domingue..

H: Ik geloof het niet..

A: Ze is een schoonzus van de Cenizo.. (?)Basiliso.. de schoonzus van de Basoliso.... ik weet het niet goed meer of ze de schoonzus van de Basiliso is..

Wat nog meer.. Welke vragen heb je nog?

H: Waarom denk je dat de mensen zo veranderd zijn..

A: Omdat ik ze niet meer.. met die open karakters zie.. zoals ze vroeger waren..

H: Met deze mensen kun je nog wel over vroeger praten?

A: No.. si.. es que... zij willen van niets weten, he.. No.. ze willen van niets meer weten.. nee.. Ze zijn heel erg veranderd, die mensen..

H: Mensen als Pilar zijn eigenlijk een uitzondering?

A: No.. met Pilar.. omdat ze haar zoveel kwaad toegebracht hebben.. ook al heeft ze hen vergeven.. zoals ik al eerder zei.. je vergeeft, maar je vergeet niet..

Degenen die (ze) niets gedaan hebben.. wel claro.. die moesten degenen helpen die ze wel wat hadden gedaan..

Zij die bleven moesten met hen, ellos, samenleven en dus.. pues.. de mensen kunnen niet... kunnen niet zo slecht zijn, dat begrijp ik.

En ik, omdat ik ze nog steeds niet nodig heb.. nergens voor.. en ik heb in Barcelona gewoond.. Ik ben teruggekomen.. en als ik nu met iemand wil praten doe ik dat en wil ik dat niet.. dan niet.. Maar zij die hier moesten blijven wonen, konden dat onderscheid niet maken.. dat schijnt mij toe..

H: Om hier te kunnen leven moest je met iedereen praten?

A: Dat bedoel ik, ja.. Pilar... dat is een ander geval, want zij heeft de winkel.. en moet met iedereen om kunnen gaan.. nog meer.. Zij is links en haar man ook.. en de dochter.. Maar (haar man?) niet.. ik weet niet hoe die chiquita erbij kwam om met die man te trouwen..

H: Dat begrijp je niet?

A: Nee.. Maar ik begrijp daar net zoveel van als van m'n zus.. die getrouwd is.. nadat haar man vermoord is.. met een fascist.. Dat begrijp ik ook niet..

H: Heb je daar met haar over gesproken?

A: Met m'n zus? Ah, si.. maar ze zegt dat... dat ze zich verloren voelde.. dat.. niem.. Dat alles de schuld van de familie was.. dat zij met hem getrouwd is.. Alle schuld, zegt ze, lag bij de familie.. want, zegt ze.. omdat ze haar niet geholpen hebben.. Oh.. alsof we haar niet geholpen hebben..

H: Is dat zo. Was niemand in staat om haar te helpen?

A: Oh.. Maar het is zo.. dat.. Iedereen se necesitaba a sus hijos.. had z'n kinderen nodig.. en zij kwam hierheen met haar dochter..

H: De dochter van haar vroegere compaño.. die ze gedood hebben?

A: Die ze gedood hebben.. ja.. Maar toen ze hier kwam, kwam ze met het idee dat ze haar de grond zouden teruggeven.. Ze hadden de grond in beslaggenomen en wilden die haar niet geven.. en omdat ze het kleintje bij zich had (?).. entonces.. voelde ze zich verloren.. Si... ze ging aan het werk.. hier.. y yo.. en op het land.. ze ging naar het land.. en ze wist zich goed te onderhouden, te handhaven.. En toen ze met die man trouwde.. toen moest het meisje het huis uit.. hij hield niet van haar.. La Merita.. die is nu.. ik geloof dat die nu 50 jaar is.. Ja.. ze werd geboren.. op 17... april.. en in maart van het volgende jaar.. dat was toen we vertrokken.. O sea.. zij werd geboren op 17 april.. en het was in de oorlog.. dus in '38.. No.. el '37.... no el '36.. ja.. ik weet het niet..

H: De jaartallen zijn niet zo belangrijk.. Ik weet ook nooit hoe oud ik ben, ik moet altijd eerst nadenken in welk jaar ik geboren ben..

A: Toen ik.. Bueno.. het is de leeftijd.. dus dat is wat anders.. Toen ik in Barcelona woonde.. resulta que.. ging ik uit weken.. En ik ging om kwart voor vijf de deur al uit.. aan het werk.. en op een dag kwam daar aan.. moet je je voorstellen.. en was er ingebroken, in het kantoor. En ik.. toen ik de buitendeur open zag staan.. ik vond het een beetje raar dat die deur open stond.. ik ging naar boven.. ik ging niet met de lift want het was op de principal, de hoofdetaage, de eerste.. ik deed de deur open en ik zag... dat ook daar de deur openstond.. toen werd ik bang.. Dus ik ging naar beneden.. en tegenover waar ik werkte.. was een bushalte.. nummer 2.. En ik zei tegen een meneer die daar stond. 'Ai.. dit en dit is me overkomen.. ik ga aan het werk.. en ik merkte dat er iemand heeft ingebroken.. ' zei ik..

'wat denkt u dat ik moet doen?'.. zeg ik.. Er waren toen geen bewakers.. die waren er nog niet.. En hij zegt tegen me: 'Gaat u maar naar de plaza de Tetuan.. naar de telefooncel.. en belt u daar de politie..' En dat doe ik. Ik ga naar de plaza de Tetuan.. naar de telefooncel en ik bel de politie op.. en ze zeggen: 'welk telefoonnummer heeft u?' Ik zeg: 'ik bel vanuit de telefooncel op de hoek van de plaza de Tetuan..' Hij zei: 'en waarom?' 'Ik ging naar m'n werk en daar is ingebroken.. De deur staat open en daar kan ik niet naar binnen'.. zeg ik.. Ik zei: 'ik wacht op jullie precies aan de overkant'. En ik wachtte aan de overkant, want ik dacht.. het ontbreekt er nog aan dat de dief naar beneden komt en.. en dat hij me iets aandoet.. en ik ging op het andere trottoir staan.. En daar kwam al snel de politie.. vier.. vier politieagenten.. met hun revolvers.. zo.. vier politieagenten, ja.. En ik ging naar ze toe en zei: 'ik ben degene die gebeld heeft..' en toen zei hij: 'Va.. laten we naar boven gaan. Ik voorop..' Hij deed alle lichten aan.. en hij zei: 'Mire'.. En ik.. we hadden in dat kantoor onder meer een bibliotheek met enige.. geweldige boeken.. Maar daar waren 60.000 pesetas tussen verborgen.. maar daarover zei ik niets tegen ze.. Ik ging daar naar binnen en zag dat die niet aangeraakt waren.. en ik zei er niets over.. Maar in het kantoor stonden enige kisten, dozen.. waar alles inzat wat er was.. en ze zeiden tegen me: 'raakt u niets aan.. ruimt u niets op', want de dozen waren helemaal overhoop gehaald.. en ze zeiden: 'raakt u niets aan.. want als ze willen.. kunnen ze u de schuld geven'. En ik zeg: 'oi.. dan zal ik maar niets aanraken'.. En we maakten een rondje over de hele etage en er was niemand meer.. en ze zeiden.. ik zei: 'oi.. wat heb ik een zin om weg te gaan.. zeg ik.. 'ik ga met pensioen'.. Omdat ik het over pensioen had zei hij: 'hoe oud bent u?' 'Pues, dat weet ik niet, hier, bekijk dit maar, hier is m'n identiteitskaart..' dat was verplicht.. 'Pues, hier heeft u m'n identiteitskaart'. En hij zegt: 'de enendertigste, pues, morgen wordt u zestig jaar.' En ik..: 'dan moet ik nog vijf jaar wachten voordat ik met pensioen kan.. Maar ik ga nu meteen naar Monte Pillo (?) om te kijken of ze me het nu geven'. Dus ik ging.. maar ze gaven me een porqueria.. ik zou geen uitkering krijgen.. niets.. Pues.. ik kon dus nog niet met pensioen.. want als ze je niet betalen..

Conque.. ik ging nog vijf jaar..

H: Hoeveel jaar heb je daar gewerkt?

A: Ruim dertig jaar.. ruim dertig jaar.. lachen.. en claro..

Bueno.. vanaf die tijd vergezelde m'n schoonzoon me naar m'n werk.. iedere dag.. Maar op 't laatst zei ik: 'Alfonso, je hoeft niet meer met me mee te gaann.. Want als je me nog vijf jaar moet vergezellen.. cada día, cada día, cada día, dag in dag uit, dag in dag uit.. en jij moet ook naar je werk..' Pues.. hij zei:

'pfah, pfah..' En de eerste of de tweede dag toen ik erheen ging, toen liep ik door de calle Caspe.. en op de hoek zag ik heel langzaam een motorrijder naar beneden komen.. Hij kwam me tegemoet en ik... oi.. madre mia.. deze gaat me aanvallen.. En ik bang.. met een angst in de benen liep ik daar.. en toen ik hem voorbij liep.. gebeurde er niets.. .Conque.. de schrik zat erin Maar iedere dag.. iedere dag opnieuw ik naar m'n werk om die tijd.. om vijf uur.. kwart voor vijf.. vanaf de eerste dag..

H: Tot op het laatst toe, tot je 65 werd?

A: Tot zes maanden daarvoor.. toen kreeg ik een ziekte aan m'n knie.. artrose.. met dat alles heb ik geluk gehad (?) En..

claro.. ik stopte met werken.. en dit sloot aan bij m'n pensioen.. en ik ben er niet meer terug gegaan.. O sea que.. ik moest nog zes maanden voor ik 65 was.. Ah, pues eso.. ik ging naar monte Pillo (?) en daar zeiden ze dat ze zouden kijken of ze me 60.. of 80 % konden geven.. Ik ontving dan weinig, maar ik; 'pues, si'.. alles beter dan werken..

Pues eso pasemos.. dat hebben we allemaal meegemaakt.. dat is allemaal voorbij..

H: Als je op je leven terugkijkt, in welke periode ben je het gelukkigst geweest?

A: Het gelukkigst? Pues.. toen ik... voor de oorlog.. Nee.. in de oorlog was ik ouder.. Hoe oud was ik in de oorlog?

H: Je bent uit '22, nietwaar?

A: Uit '16..

H: Dus 20..

A: Bueno pues.. vanaf m'n 14e.. vanaf mijn 16e, 15e tot m'n twintigste waren de gelukkigste jaren..

H: Want..

A: Want.. we gingen naar het bal.. dansen.. We waren toen heel erg gelukkig.. si.. Hombre.. Voor die tijd was dat niet mogelijk.. maar ik was nog erg klein en toen kon ik al gaan.. dansen.. ik moet zo'n veertien jaar geweest zijn.. op z'n minst.. nietwaar.. pues.. toen waren we de meest gelukkigen van de wereld.. Maar daarna.. van geluk... niets.. Werken.. werken.. Daarna trouwde ik.. en moest ik nog steeds werken.. Daarna.. hij was niet erg gezond en overleed.. en dus werken.. harder werken.. Werken om m'n dochter groot te brengen... om haar te laten trouwen.. en om... niets te bezitten.. Maar.. tegenwoordig.. si.. zijn we gelukkig omdat het ons aan geen stuiver ontbreekt.. zonder te werken.. Of niet..

Maar toen was ik heel anders gelukkig.. dat was erg anders.. want je was jong..

Pero.. bueno.. Ik was wel jong maar ik was in een dienstje.. ik was al jong in een dienstje.. a mi muy estar en Barcelona (?). Ik werkte in de apotheek van het rode kruis.. daar in de calle Escudenes, ik weet niet of je weet waar die is.. no.. Pues.. daar woonde ik.. en als het fiesta mayor hier was.. dan kwam ik.. Ik had drie baljurken voor mezelf gemaakt, die had ik gemaakt.. en ik kwam hierheen.. heel slecht gekleed.. uit Barcelona.. en de chicos.. oi.. madre... Ik heb het er nog wel eens met Pilar over en zij zegt nog steeds.. wat een lelijke jurk had je aan.. En dat is waar, he.. Maar je dacht toen ook over een heleboel dingen niet na.. (het gaat over een blote jurk.)

H: Deed je ook aan de beweging hier mee?

A: Ja.. toen het oorlog was, was ik hier.. En toen waren we ook heel gelukkig.. maar niet zo als voor die tijd..

H: Want..

A: Toen moesten we een onderscheid gaan maken.. van die is zo.. en die is zo.. fascisten.. werden die anderen genoemd.. si.. Si.. hombre.. we hadden toen nog steeds het dansen.. en we hadden filmvoorstellingen..

H: Zij?

A: Nee, wij.. want wat er gebleven was.. toen de oorlog kwam.. bleef.. bleven wij als enigen achter.. de anderen.. nos vamos.. we gaan..

En daarom gelukkiger.. claro..

Toen de nationalen hier binnenkwamen.. ze kwamen al.. toen ze hier kwamen was ik al weg.. ik was hier niet.. En, o sea que.. ik

ben hier niet meer teruggeweest.. tot.. totdat ik getrouwd was.. begrijp je.. Maar claro.. toen het oorlog was.. zaten we in de zona roja.. de rode zone.. en toen waren we ook gelukkig.. we voerden blijspelen, comedias, op.. en eso.. Maria deed daar ook aan mee... Maria.. Zij heeft meer.. meer geschiedenis, verhalen.. dan ik.. Ik geloof niet dat ze wel wil vertellen.. en zeker niet de waarheid.. Omdat zij.. no.. nee.. ze zal haar leven niet willen explicar, uitleggen, vertellen..

Ik geloof het niet.. want zij.. tiene mucha lista.. is erg erg slim.. ze is erg tiranniek.. Entonces.. ik zal haar vertellen dat je er weer bent.. ik weet niet of ze hierheen komt.. maar ik kan bij haar makkelijk langsgaan.. maar weet niet wanneer.. Totdat ze m'n hechtingen verwijderd hebben.. en als het goed gaat.. Als ze zaterdag m'n hechtingen verwijderd hebben... ga ik er misschien zondag heen..

H: Misschie kan ik wel met je mee., als de meiden verdwenen zijn.. (Barcelonese visite, etc. onderbreking)

H: Laten we het een beetje over het kollektief hebben..

A: Ze richtten de kollektiviteit op.. en toen.. toen er gemaaid moest worden.. in de zomer.. namen ze ons allemaal mee.. Met ons allen samen.. En mij.. ik weet niet of het met Pilar was of.. mij.. en een vriendinnetje met wie ik kleren maakte.. wij gingen koken.. voor een groep... voor de hele groep.. en dat ging ons goed af.. dat beviel ons goed.. En op zekere dag.. kwam este... van de andere kant, banda... half geschoren.. voor de helft.. want hij was dronken en had zich maar half geschoren.. En ik vroeg hem me het scheermes te geven omdat ik m'n benen wilde scheren.. En ik zeg.. ik zei.. 'he, Emilio.. waar ga je heen.. zo half geschoren..?' Hij zegt: 'ik wilde m'n baard afscheren.. maar ik kan er niet bij..' En ik: 'Wil je dat ik je scheer?' 'Nee.. want jij zal m'n keel doorsnijden' Hahaha.. Omdat hij rechts was.. zei hij dat. En ik zei: 'Ik zal je keel niet doorsnijden, hombre.. ik wil je alleen maar scheren..' 'Scheer dan maar?.. Maar dat hij dat tegen me zei (?) onverstaanbaar.. En ik schoor z'n baard verder... maar wel met het gevaar dat ik het zou kunnen doen.. pero..

Y nada.. pues eso.. we gaan koken voor het kollektief.. in groepen.. en alles wat ze maaiden werd op één hoop gegooid... maar wat ze er daarna meededen weet ik niet.. met het graan.. dat herinner ik me niet meer.. no.. no.. Maar van het kollektief.. daar zal Pilar zich nog wel meer van herinneren..

A: Maar jullie werkten toen gezamenlijk..

A: Si.. op het land.. we kookten.. We kookten van wat we hadden.. Ze kochten... ze brachten ons.. het eten.. eh.. bijvoorbeeld.. afhankelijk van de hoeveelheid mensen die er waren... of ze kochten een heel schaap.. of ze kochten een half.. En ik zorgde voor het eten.. hahaha.. we hadden een paar grote pannen.. en daar maakten we soep in.. of we roosterden vlees, carne a la plancha.. of.. voor het ontbijt kookten/bakten we de ingewanden, zoals de lever, het hart, de nieren en dat alles.. die maakten we klaar met uien en tomaten.. en daarna het vlees voor het middagmaal.. en daarna maakten we het zesuurtje klaar, la merienda..

H: Waar deden jullie dat?

A: Op het land... en als er in de buurt een huisje was.. pues in de caseta.. en wij namen de cacharos, de potten en de pannen mee..

H: Ah.. het hing af van waar ze aan het werk waren?

A: Si.. we werkten op de monte.. en we aten op de monte.. en ze gaan maaieren.. en omdat er geen maaimachines waren zoals nu.. er waren toen nog geen cosechadores, oogstmachines.. dus moesten ze toen met de zeis maaieren.. En ze bleven de hele dag boven.. op het land.. Pues.. ze konden niet naar beneden om thuis te gaan eten.. want het was erg heet.. zomer.. dus maakten wij het eten klaar.. En dat was in de tijd van de oorlog.. met het kollektief.. en dat.. voordien.. nooit.. Y mira.. en dat deden we toen.. y eso..

En wat wil je nog meer weten?

H: Kan je je er nog iets van herinneren dat hier de communisten kwamen om de kollektieven ongedaan te maken?

A:

H: Was je toen hier? Er kwam hier toen een divisie, niet om uit te rusten, maar om het kollektief op te heffen..

A: De divisie? Die van de Roja y negra?

H: Nee, die van Carlos Marx..

A: Van Carlos Marx.. jazeker was ik hier toen die van Carlos Marx kwamen.. Ja.. toen die van Carlos Marx kwamen vertrokken wij.. Pero entonces.. Ok geloof dat het toen was ze acababan, ophielden... en dat toen las malas.. de slechtigheden begonnen.. of niet?

Claro.. ze hieven alles op.. en we vertrokken allemaal..

H: Voordat de ellos, de nationalen kwamen.. een jaar daarvoor.. in de maand augustus, kwam een divisie van Carlos Marx hier om uit te rusten, maar dat deden ze niet..

A: Ja, ik herinner me die van Carlos Marx..

H: Zij stelden weer de gemeenteraad in en zo..

A: Dat herinner ik me niet.. Maar wat ik me van Carlos Marx herinner die hier kwamen.. daarna kwam de Roja y Negra.. Die van Carlos Marx.. waren degenen die onze vrachtwagen in beslag namen.. toen wij vertrokken.. een vrachtwagen.. van die.. van Carlos Marx.. Si.. Pero.. hiervan herinner ik me niet veel meer.. de esas cosas.. deze dingen.. Van Carlos Marx herinner ik me dat er inderdaad een divisie was gekomen.. En na die van Carlos Marx, geloof ik, kwam die van de Roja y Negra.. Si.. que.. Eh.. dat waren slechten, malos, nietwaar? Ik geloof dat ze heel slecht waren.. Es que.. er zijn veel dingen uit m'n geheugen verdwenen..

H: Heb je vaak in je leven over deze dingen gesproken?

A: No.. no.. Als ik erover gepraat zou hebben.. zou ik me meer.. meer dingen kunnen herinneren.. Maar omdat ik er niet over sprak.. met wie kan je erover praten.. con quien vas a hablar..

H: Met je man?

A: No.. dat was een chico die erg individueel was.. een chico die zich nooit ergens mee bemoeide.. met niets.. niets. Hij was links, desde luego, dat wel.. maar, no.. hij bemoeide zich met niets.. Hij was niet... zoals anderen die naar vergaderingen gingen.. en zo.. Nee.. hij ging nergens heen.. Hij was een duivenhouder, colombófilo.. van de duivenvereniging.. Hij had duiven.. en die brachten ze.. die brachten ze naar buiten.. en degene die het eerste terug was die was de winnaar... pues eso.. Hij had duiven thuis en die bracht hij naar de duivenvereniging.. en dat was alles wat hij deed.. naar de duivenvereniging.. o sea que no.. een chico die niet.. Nee.. ik kon met niemand praten.. Ik heb misschien iemand wel eens een dingetje verteld.. maar dat herinner ik me nu niet.. Ik zal hem wel eens over de bombardementen verteld hebben.. una.. en dit soort dingen.. maar ik kan me dat niet meer herinneren..

H: Wanneer ben je weer over dit soort dingen gaan praten?

A: Hier in het dorp.. af en toe met Maria.. als ik naar haar chalet ga.. of met m'n broer.. of als we met twee of drie samenzijn... Pero.. si.. no.. in Barcelona heb ik er met niemand over gesproken..

Want.. in het huis waar ik woonde.. nee.. die mensen waren niet rechts... maar daar sprak je niet over deze dingen.. No.. Ze wisten dat m'n broer in de gevangenis zat.. en dat hij daar doodgegaan is.. o sea que.. Daar in huis wist iedereen dat.. Want toen ik die brief ontving.. begon ik als een gek te schreeuwen.. gritar... dus ze wisten het allemaal... no.. Pero.. ze waren niet erg.. destacados.. kwamen er niet echt voor uit.. Als er iemand in huis waar ik was wat meer destacado was geweest.. entonces.. dan is het wat makkelijker.. om te praten.. Maar ze kwamen er niet vooruit.. en dan praat je er niet over.. no.. o sea que.. En jij.. wat wil je nog meer weten..

H: Op dit moment? Niets. Vriendelijk bedankt.